

Z Archiwum Muzeów w Chełmnie nad Nerem i w Żabikowie

Beata Buchwald

nauczyciel historii w Szkole Podstawowej nr 2 w Mosinie

Temat zajęć: **Sytuacja ludności żydowskiej w Kraju Warty
w świetle źródeł historycznych**

Spis treści

Poziom edukacyjny	3
Czas trwania zajęć	3
Odniesienie do podstawy programowej	3
Cele edukacyjne	3
ogólne	3
szczegółowe	3
Metody dydaktyczne	4
Środki dydaktyczne	4
teksty źródłowe	4
dokumenty	5
fotografie	5
Przebieg zajęć	6
I. Wprowadzenie	6
II. Rozwinięcie	6
III. Podsumowanie	7
Zadanie domowe	7
Uwagi do realizacji	7
Załącznik	9
Załącznik nr 1	9

Poziom edukacyjny

szkoła podstawowa, klasa VIII, historia

Czas trwania zajęć

2 x 45 minut

Odniesienie do podstawy programowej

Cele kształcenia – wymagania ogólne

II. Analiza i interpretacja historyczna.

1. Krytyczne analizowanie informacji uzyskanych z różnych źródeł (w tym kartograficznych), próba wyciągania z nich wniosków.

III. Tworzenie narracji historycznej.

1. Konstruowanie ciągów narracyjnych przy wykorzystaniu zdobytych informacji źródłowych.
2. Posługiwanie się pojęciami historycznymi i wyjaśnianie ich znaczenia.
3. Przedstawianie argumentów uzasadniających własne stanowisko w odniesieniu do procesów i postaci historycznych.
4. Tworzenie krótkich i długich wypowiedzi: planu, notatki, rozprawki, prezentacji.

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

XXXIII. II wojna światowa i jej etapy. Uczeń:

2. charakteryzuje politykę Niemiec na terenach okupowanej Europy; przedstawia zagładę Żydów oraz Romów i eksterminację innych narodów; zna przykłady bohaterstwa Polaków ratujących Żydów z Holokaustu;

XXXIV. Polska pod okupacją niemiecką i sowiecką. Uczeń:

1. porównuje założenia i metody polityki niemieckiej i sowieckiej w okupowanej Polsce.

Cele edukacyjne

ogólne

- zgromadzenie wiedzy na temat Holokaustu w Kraju Warty;
- kształcenie umiejętności pracy ze źródłami oraz formułowania wypowiedzi na dany temat;

szczegółowe

uczeń

- wie, jakie zasady wprowadzono wobec ludności żydowskiej zamieszkującej Kraj Warty;
- dostrzega różnice w traktowaniu ludności żydowskiej w Kraju Warty (na terenach bezpośrednio wcielonych do Rzeszy) i w Generalnym Gubernatorstwie;

- wie, że jezioro Rusałka oraz Jezioro Maltańskie w Poznaniu powstały w wyniku przymusowej pracy ludności żydowskiej w czasie II wojny światowej;
- rozumie podstawowe pojęcia dotyczące Holokaustu, np. getto, obóz zagłady, obóz pracy przymusowej;
- rozumie pojęcie *Holokaust*;
- formułuje wypowiedź poprawną pod względem merytorycznym i językowym;
- doskonalą umiejętność pracy ze źródłami typu: sprawozdanie, okólnik, artykuł, dyrektywy, wspomnienia, telefonogram, obwieszczenia, fotografia;
- kształci umiejętność analizy, interpretacji, dostrzegania związków przyczynowo- skutkowych;
- doskonalą umiejętność współpracy w grupie i zwięzłego prezentowania wyników tej współpracy;
- potrafi w dyskusji zaprezentować własne zdanie, popierając je odpowiednio dobranymi argumentami.

Metody dydaktyczne

- praca ze źródłami pisаныmi (sprawozdanie, okólnik, artykuł, dyrektywy, wspomnienia, telefonogram, obwieszczenia), źródłem ikonograficznym (fotografie) i kartograficznym;
- przygotowanie plakatu/planszy dydaktycznej;
- dyskusja.

Formy pracy: zbiorowa, praca w grupach.

Środki dydaktyczne

- mapa: *Eksterminacja ludności na ziemiach polskich* [w:] *Atlas historyczny. Od starożytności do współczesności dla klas 5–8 szkoły podstawowej* Nowa Era, Warszawa 2017, s. 88 [materiał pomocniczy nr 1];

teksty źródłowe

- *Fragment sprawozdania szefa Einsatzgruppe VI SS-Oberführera Ericha Naumanna, z 15 września 1939 r.* [tekst źródłowy nr 3];
- *Okólnik nr B9 wydany przez Komisarza Rzeszy Krajowego Urzędu ds. Wyżywienia, dotyczący racji żywnościowych dla Żydów żyjących w Kraju Warty, z 9 lipca 1941 r.* [tekst źródłowy nr 23];
- *Artykuł z dziennika „Ostdeutscher Beobachter”, mówiący o przebudowie synagogi przy ul. Wronieckiej na basen* [tekst źródłowy nr 22];
- *Dyrektywy w sprawie wydalania z Kraju Warty ludności polskiej i żydowskiej* [tekst źródłowy nr 16];
- *Wspomnienia Firy Sochaczewskiej na temat pierwszych tygodni okupacji niemieckiej w Poznaniu i sytuacji ludności żydowskiej oraz wyjeździe do Łodzi* [tekst źródłowy nr 11];
- *Oznakowanie ludności żydowskiej w Kraju Warty* [tekst źródłowy nr 12];
- *Telefonogram szefa Głównego Urzędu Bezpieczeństwa Reinharda Heydricha do dowódców grup operacyjnych Policji Bezpieczeństwa o kolejnych etapach i metodach „ostatecznego rozwiązania kwestii żydowskiej, z dnia 21 września 1939 r.* [tekst źródłowy nr 1];
- Michael Alberti, *„Nikczemna perfidia, niska, bezmierna chciwość oraz zimne, wyrachowane okrucieństwo” – ostateczne*

rozwiązanie kwestii żydowskiej w Kraju Warty [tekst źródłowy nr 2].

dokumenty

- *Obwieszczenie nr 203 Przełożonego Starszeństwa Żydów w getcie łódzkim w sprawie przydziału żywnościowego dla robotników. Litzmannstadt Getto, dnia 28 stycznia 1941 r. Ze zbiorów Archiwum Państwowego w Łodzi [dokument nr 4];*
- *Obwieszczenie nr 208 Przełożonego Starszeństwa Żydów w getcie łódzkim w sprawie przydziału mięsa dla ludności getta. Litzmannstadt Getto, dnia 3 lutego 1941 r. Ze zbiorów Archiwum Państwowego w Łodzi [dokument nr 5];*

fotografie

- Prace niwelacyjne przy budowie alejek spacerowych w okolicach Jeziora Maltańskiego. Ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu [fotografia nr 13];
- Prace niwelacyjne przy budowie alejek spacerowych w okolicach Jeziora Maltańskiego. Ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu [fotografia nr 14];
- Prace ziemne przy budowie Jeziora Maltańskiego w Poznaniu. Ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu [fotografie nr 15–17];
- Prace przy umacnianiu brzegów jeziora Rusałka w Poznaniu. Ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu [fotografia nr 18];
- współczesne zdjęcia jeziora Rusałka i Jeziora Maltańskiego (wybór należy do nauczyciela).

Przebieg zajęć

I. Wprowadzenie

1. Nauczyciel prezentuje uczniom współczesne zdjęcia jeziora Rusałka i Jeziora Maltańskiego i zestawia je ze zdjęciami ludności żydowskiej pracującej przy budowie tychże jezior (zdjęcia bez podpisów) i pyta uczniów, czy potrafią wskazać związek pomiędzy zdjęciami współczesnymi i archiwalnymi. Celem rozmowy jest przekazanie uczniom informacji o tym, że jezioro Rusałka i Jezioro Maltańskie są rezultatem przymusowej pracy ludności żydowskiej w czasie II wojny światowej.
2. Nauczyciel poleca wybranemu uczniowi, aby podszedł do stolika, na którym zostały przygotowane materiały do lekcji i prosi, aby przeczytał kilka tytułów tekstów źródłowych. Następnie prosi uczniów, aby w oparciu o wymienione tytuły zastanowili się nad celem lekcji. Zachęca uczniów do sformułowania tematu lekcji.
3. Zapis:
 - tematu: Sytuacja ludności żydowskiej w Kraju Warty w świetle źródeł historycznych.
 - celu lekcji: w oparciu o źródła historyczne zgromadzę wiedzę na temat Holokaustu w Kraju Warty.

II. Rozwinięcie

Nauczyciel, drogą losową, dzieli klasę na pięć grup i przydziela poszczególnym grupom zadania [załącznik nr 1] oraz materiały źródłowe [teksty źródłowe nr 1, 2, 3, 11, 12, 16, 22, 23 oraz dokumenty nr 4, 5]. Każda grupa otrzymuje inny zestaw źródeł. Nauczyciel wyjaśnia, że celem pracy każdej grupy jest przygotowanie w oparciu o źródła plakatu zawierającego hasłowe informacje na temat sytuacji ludności żydowskiej w Kraju Warty. Plakat, oprócz informacji hasłowych, może zawierać elementy graficzne.

Grupy analizują źródła, opracowują plakat i przygotowują się do jego prezentacji na forum.

Wybrani przez grupę liderzy prezentują plakat całej klasie. Poszczególne plakaty zostają umieszczone na tablicy.

III. Podsumowanie

Nauczyciel rozpoczyna dyskusję na temat Holokaustu w Kraju Warty. Uczniowie podsumowują politykę nazistowską wobec ludności żydowskiej w Kraju Warty; wypowiedzi prowadzą do wniosku, że ludność żydowska na ziemiach wcielonych do Rzeszy była w szczególnie trudnej sytuacji. Nauczyciel odsyła uczniów do atlasu historycznego – mapa *Eksterminacja ludności na ziemiach polskich* [materiał pomocniczy nr 1] w celu umiejscowienia obozu zagłady Kulmhof w Chełmnie nad Nerem oraz informuje, że w czasie wojny Niemcy w Żabikowie utworzyli obóz pracy przymusowej dla Żydów. Pyta uczniów, czy wiedzą, w jaki sposób te miejsca zostały upamiętnione.

Zadanie domowe

Wejść na stronę internetową Muzeum Kulmhof w Chełmie nad Nerem lub na stronę Muzeum Martyrologicznego w Żabikowie i zapoznaj się z informacjami na temat jednego z muzeów. Napisz krótką notatkę o jednym z tych miejsc pamięci (co upamiętnia, na jaki temat można zdobyć wiedzę, co muzeum oferuje uczniom/zwiedzającym, jak, twoim zdaniem, należy się przygotować do wizyty w miejscu pamięci).

Uwagi do realizacji

- Scenariusz lekcji jest propozycją zgłębienia tematu Holokaustu w odniesieniu do terenu Kraju Warty. Sugeruję, aby lekcję przeprowadzić po zrealizowaniu tematu Holokaustu w ujęciu ogólnym. Lekcja jest próbą opowiedzenia o zagładzie poprzez źródła historyczne.
- Ważną umiejętnością kształconą w czasie lekcji jest praca ze źródłem historycznym, zarówno w zakresie wyszukiwania określonych informacji, rozumienia przekazu źródła oraz jego analizy i interpretacji.
- Zestaw źródeł do lekcji został zróżnicowany zarówno pod względem poruszanych zagadnień z obszaru polityki niemieckiej wobec ludności żydowskiej, jak i pod względem rodzaju źródeł typu: obwieszczenie, dyrektywy itp. Taki dobór źródeł daje uczniowi możliwość pracy ze źródłem aktowym, narracyjnym, ikonograficznym.
- Ze względu na obszerność niektórych źródeł, zostały wyznaczone konkretne punkty, akapity z którymi pracują uczniowie.
- W części wprowadzającej nauczyciel prezentuje uczniom zdjęcia, które mogą być wyświetlone na ekranie lub wydrukowane i umieszczone na tablicy.

- Wybór współczesnych zdjęć jeziora Rusałka i Jeziora Maltańskiego należy do nauczyciela. Mogą to być także zdjęcia wykonane przez nauczyciela lub ucznia.
- Temat lekcji został zaproponowany w scenariuszu, ale może to być również temat, który sformułują uczniowie.
- Warto zachęcić uczniów, aby przygotowane plakaty/plansze oprócz informacji hasłowych zawierały także elementy graficzne.
- Ważnym elementem nauczania o Holokauście powinna być wizyta w muzeum/miejscu pamięci związanym z zagładą. Stąd pomysł na zadanie domowe, które zostało zaplanowane w ten sposób, by zainteresować uczniów miejscami pamięci, które powstały w miejscach związanych z eksterminacją ludności żydowskiej na terenie Kraju Warty. Wyjazd edukacyjny do Muzeum Martyrologicznego w Żabikowie czy Muzeum Kulmhof w Chełmnie nad Nerem stworzy uczniom nie tylko możliwość poznania realiów obozowego życia, ale także poznania tych miejsc jako instytucji zachowujących pamięć o ofiarach Holokaustu.

Załącznik

Załącznik nr 1

Zadania dla grup:

Grupa I

Dokonajcie analizy tekstu źródłowego nr 23 [Okólnik nr B9 wydany przez Komisarza Rzeszy Krajowego urzędu ds. Wyżywienia, dotyczący racji żywnościowych dla Żydów żyjących w Kraju Warty, z dnia 1941 r.] oraz dokumentów: nr 4 [Obwieszczenie nr 203 Przełożonego Starszeństwa Żydów w getcie łódzkim w sprawie przydziału żywnościowego dla robotników. Litzmannstadt Getto, dnia 28 stycznia 1941 r. Ze zbiorów Archiwum Państwowego w Łodzi], nr 5 [Obwieszczenie nr 208 Przełożonego Starszeństwa Żydów w getcie łódzkim w sprawie przydziału mięsa dla ludności getta. Litzmannstadt Getto, dnia 3 lutego 1941 r. Ze zbiorów Archiwum Państwowego w Łodzi] i przygotujcie plakat na temat „Wyżywienie ludności żydowskiej w Kraju Warty”.

Grupa II

Dokonajcie analizy tekstów źródłowych nr 3, 12, 11, 22 [w tekście nr 22: tytuł oraz pierwszy akapit] i przygotujcie plakat pt. „Represje wobec ludności żydowskiej w Kraju Warty”.

Grupa III

Dokonajcie analizy wskazanych fragmentów tekstu źródłowego nr 16 [Dyrektywy w sprawie wydalenia z Kraju Warty ludności polskiej i żydowskiej], [tytuł, pkt.: 1, 2, 3, 4 (w pkt. 4 – akapit pierwszy i drugi), 9] i przygotujcie plakat pt. „Wydalenia ludności żydowskiej z Kraju Warty”.

Grupa IV

Na podstawie analizy wybranych fragmentów tekstu źródłowego nr 1 [Telefonogram szefa Głównego Urzędu Bezpieczeństwa Reinharda Heydricha do dowódców grup operacyjnych Policji Bezpieczeństwa o kolejnych etapach i metodach „ostatecznego rozwiązania kwestii żydowskiej”, z dnia 21 września 1939 r.], [tytuł, strona 1 i 2] przygotujcie plakat informujący o metodach „ostatecznego rozwiązania kwestii żydowskiej”.

Grupa V

Na podstawie analizy wybranych fragmentów tekstu źródłowego nr 2 [Michael Alberti, *„Nikczemna perfidia, niska, bezmierna chciwość oraz zimne, wyrachowane okrucieństwo” – ostateczne rozwiązanie kwestii żydowskiej w Kraju Warty*], [s. 1, drugi akapit; s. 2 i 3], przygotujcie plakat pt. „Okrucieństwo wobec ludności żydowskiej w Kraju Warty”.